

Błażej Szymankiewicz

"Křižovatky Slovanů", red. M. Giger,
H. Kosáková, M. Příhoda, Praha 2015
: [recenzja]

Historia Slavorum Occidentis 2(11), 292-297

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

***Křižovatky Slovanů*, red. M. Giger, H. Kosáková, M. Píhoda, Nakladatelství Pavel Mervart, Červený Kostelec – Praha 2015, ss. 249.**

Konferencje slawistyczne, poświęcone różnym dziedzinom nauk humanistycznych oraz przeznaczone dla młodych badaczy, cieszą się w Europie Środkowej niesłabnącą popularnością. Warto wspomnieć między innymi konferencję „Slavica Iuvenum”, która od siedemnastu lat odbywa się na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Ostrawskiego, „Conference For Young Slavists in Budapest”, mającą już sześćdziesięcioletnią tradycję¹, czy też wrocławską sesję „Ostře sledovaná konference“ (w tym roku odbędzie się jej dwunasta edycja).

Publikacja zbiorowa *Křižovatky Slovanů* (Skrzyżowania Słowian) jest pokłosiem międzynarodowej konferencji naukowej, która odbyła się w dniach 6–7 listopada 2014 r. na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola w Pradze. Składa się ona z 21 krótkich artykułów, podzielonych na sekcje tematyczne: Język, Literatura, Historia, Kultura. Autorzy to przeważnie młodzi badacze z 10 krajów: Bułgarii, Czech, Chorwacji, Węgier, Niemiec, Polski, Austrii, Rosji, Słowacji i Ukrainy. Młodzi uczeni, wywodzący się z różnorodnych dyscyplin naukowych, poświęcili swoją uwagę zjawiskom z pogranicza języka, kultury i historii obszaru Słowiańszczyzny, od wczesnego średniowiecza aż po czasy współczesne². Już w tym miejscu można sformułować jeden z poważniejszych zarzutów wobec omawianej publikacji – pomimo użycia w tytule sformułowania „skrzyżowania”, w wielu artykułach perspektywa komparatystyczna pozostaje na dalszym planie lub nie została w ogóle uwzględniona: niektóre teksty dotyczą wyłącznie wąskiej problematyki związanej z jednym krajem czy narodem słowiańskim, bez uwzględnienia szerszego kontekstu.

Tom otwiera część poświęcona badaniom językoznawczym (s. 11–103), i to właśnie językowi poświęcono w publikacji najwięcej miejsca (osiem

¹ Sprawozdanie z tej konferencji ukazało się w nr 1(6) 2014 „Historii Slavorum Occidentis”. Zob. R. Tomczak, J. Wojtczak, *Czwarta Międzynarodowa Konferencja Młodych Slawistów, Budapeszt 25 kwietnia 2014 roku*, *Historia Slavorum Occidentis* 6 (2014), s. 166–169.

² Za streszczeniem na tylnej okładce.

tekstów). Pierwszy artykuł autorstwa Anny Kalistratowej skupia się na analizie funkcji predykatywów i zaimków dzierżawczych w staroruskich rękopisach z XI-XV w. Młoda badaczka dokonuje także ich porównania ze współczesnym językiem rosyjskim, zwracając uwagę na diachroniczny proces rozwoju ruszczyzny. Szkoda, że autorka nie odwołała się do językoznawstwa historyczno-porównawczego i nie spróbowała rozszerzyć perspektywy komparatystycznej, przywołując w tym kontekście na przykład wzajemne historyczne zależności różnych języków wschodniosłowiańskich.

Kolejny tekst zatytułowany *Przegląd historyczny czesko-chorwackich kontaktów językowych*, autorstwa Martiny Kramarić, stanowi krótkie omówienie relacji językowo-kulturowych obu krajów, które zostały zapoczątkowane już w IX w. Kramarić zwraca uwagę na fakt, że kontakty między ówczesnym państwem wielkomorawskim a Bałkanami rozwinęły się za sprawą misji Cyryla i Metodego, a także względnej bliskości granic (Wielka Morawa do początku X w. zajmowała Księstwo Panońskie a także tereny stanowiące dziś północne peryferia współczesnej Słowenii i Chorwacji). Ponowna intensyfikacja tych kontaktów przypada na w. XIV i XV, kiedy to w klasztorze Emaus próbowano odtworzyć ośrodek liturgii słowiańskiej nawiązujący do klasztoru sazawskiego i dziedzictwa cyrylo-metodiańskiego. Kolejnym ważnym etapem były czeskie i chorwackie odrodzenia narodowe, przypadające na w. XIX. Wtedy też powstają słowniki czesko-chorwackie, przy czym duży wpływ na rozwój kontaktów językowych ma idea wzajemności słowiańskiej Kollara. Artykuł chorwackiej badaczki, choć stanowi jedynie diachroniczny przegląd, należy uznać za wartościowy poznawczo, również za sprawą obszernej bibliografii i ujęcia porównawczego.

Pia Šlogar, słoweńska badaczka z Uniwersytetu Gdańskiego, jest autorką kolejnego artykułu, traktującego o emocjonalizmach w kaszubszczyźnie młodzieży. Rzetelne przygotowanie słowniczka (w większości rzeczowników) młodego pokolenia Kaszubów kontrastuje z dość ogólnym wstępem i brakiem właściwego zaplecza metodologicznego. Brak tu także szerszego, komparatystycznego ujęcia problemu.

Lepiej prezentują się kolejne artykuły. Okszana Taskovics z Uniwersytetu Eötvösa Loránda w Budapeszcie jest autorką tekstu *Czesko-rosyjskie interferencje językowe w rosyjskojęzycznych gazetach Rusi Zakarpackiej w latach 1918-1938* (całość w języku rosyjskim). Autorka zwraca uwagę na charakterystyczną dla Europy Środkowej sytuację pogranicza językowego: na

przedwojennym czechosłowackim Zakarpaciu posługiwano się nie tylko językiem słowackim, ruskim i węgierskim, ale istniała tam także mniejszość rosyjskojęzyczna. Została ona dodatkowo wzmocniona przez białą emigrację rosyjską po rewolucji bolszewickiej – Rosjanie w Czechosłowacji stworzyli własne ośrodki kulturalne, wydawali rosyjskojęzyczną prasę. Autorka zwraca uwagę na silny wpływ języka czeskiego na zakarpacką ruszczyznę, zarówno na poziomie gramatycznym i leksykalnym. Egzemplifikacją owego wpływu jest przywołanie przez badaczkę fragmentów z czasopisma „Zemlyedskaya politika”. Artykuł może wydawać się ubogi bibliograficznie, gdyż bazuje on głównie na fragmentach numerów przywołanego czasopisma (zwłaszcza wydań z lat 1930–1935), jednak docenić należy pracę źródłową autorki.

Tekst Michała Vašíčka z Czeskiej Akademii Nauk koncentruje się wokół podobnego obszaru: wschodniej Słowacji. Artykuł dotyczy analizy pola semantycznego dialektów rusińskich. Analizowanych słów jest wprawdzie niewiele, jednak autor starannie i rzeczowo opisał ich definicje, podając przykłady ich użycia w zdaniach, etymologię, w niektórych przypadkach wskazał na pochodzenie ze staro-cerkiewno-słowiańskiego, a także inne zapożyczenia leksykalne. Artykuł powstał na podstawie badań terenowych (nagrania autochtonów z rusińskich wsi na Słowacji) oraz słowników dialektologicznych.

Za cenny poznawczo uznać można też szkic Małgorzaty Zajonz z Heidelbergu, która pochyliła się nad zagadnieniem śląskiej polszczyzny (*Polszczyzna śląska. Śląsk jako region krzyżowania się języków i kultur*). Autorka omawia krótko historię regionu oraz przybliżyła jego geografę, by przejść do próby uchwycenia specyfiki języka używanego na tym obszarze, który określa jako „dialekt polszczyzny”. Zajonz zwraca uwagę na silne wpływy niemieckiego, literackiej polszczyzny, czeskiego a nawet słowackiego, które ukształtowały współczesny język Śląska. Badaczka skupia się przede wszystkim na rejonie Opolszczyzny (Gogolin), przedstawiając analizę fonetyki i syntaktyki omawianego dialektu.

Kolejna część publikacji poświęcona została literaturze (s. 107–143). Jest to najmniejszy blok tematyczny, w którym przeważa perspektywa historycznoliteracka i kulturoznawcza, brak tu silnych odwołań do teorii czy konkretnych metodologii literaturoznawczych. Na uwagę zasługuje tekst Jakuba Mikuleckiego (Uniwersytet w Płowdiwie) *Dlaczego w bułgarskiej literaturze nie pojawił się underground*, w którym autor interesująco i rzetelnie przybliżyła bułgarską kontrkulturę lat osiemdziesiątych, zdominowaną przez

antysystemową muzykę rockową i nie posiadającą odpowiednika drugiego i trzeciego obiegu literackiego (które dość prężnie rozwijały się w PRL-u, ZSRR czy Czechosłowacji). Znowuż jednak można tutaj ponowić wcześniejsze zarzuty – autor sygnalizuje wprawdzie, jak wyglądała sytuacja kulturowego undergroundu w innych słowiańskich krajach Bloku Wschodniego, jest to jednak zaledwie dwuzdaniowa wzmianka, która nie daje szerszego kontekstu historycznoliterackiego. Podobnie w przypadku tekstu Dajany Vasiljević, która podejmuje tematykę współczesnych chorwackich pisarek (Ireny Vrkljan, Slavenki Drakulić, Dubravki Ugrešić) z perspektywy genderowej/feministycznej. Choć autorka wychodzi w swoim artykule od prozy lat osiemdziesiątych, brakuje tu odwołania chociażby do sytuacji literatury kobiecej w Jugosławii lub w innych krajach słowiańskich.

Nieco lepiej pod względem zaplecza komparatystycznego prezentuje się kolejna część tomu, poświęcona historii (s. 147–181). Otwiera ją tekst DANIŁA Bessudnowa (Uniwersytet Państwowy w Sankt Petersburgu) *Wróg mojego wroga. Pozycja polityczna Jaspersa von Munstera przed wojnami inflanckimi*. Dość skromny bibliograficznie i objętościowo szkic stanowi w większości skróconą biografię tytułowej postaci i skupia się na wewnętrznej sytuacji Inflant w okresie wojny domowej (autor często powołuje się na dokumenty z Archiwum Państwowego Pruskiego Dziedzictwa Kulturalnego w Berlinie).

Z kolei tekst Moniki Bizonovej z Uniwersytetu Preszowskiego podejmuje zagadnienie stosunków polsko-węgierskich w Spiszu (*Spisz – miejsce spotkań węgiersko-polskich relacji*), przybliżając historię miasta od XI stulecia aż do 1772 r. Mamy tu do czynienia z perspektywą porównawczą, wprawdzie łączącą historię obszaru słowiańskiego z niesłowiańskim, jeśli jednak „skrzyżowania” w tytule publikacji potraktujemy w nieco szerszym znaczeniu, jest to jak najbardziej uprawomocnione. Ciekawe i cenne, że słowacka badaczka z pogranicznych okolic zajęła się tematem stosunków polsko-węgierskich (opracowanych już przez polską historiografię, ale być może mniej znanych wśród naszych południowych sąsiadów).

Interesujący artykuł Jana Květiny (Uniwersytet Karola w Pradze) *Apoloigia polskiej „złotej wolności” jako przejawu republikańskiej wolności nie-dominacji* skoncentrowany jest w dużej mierze na historii społecznej i politycznej, a także filozofii polityki. Badacz przytacza głównie koncepcje naukowców anglosaskich (Q. Skinner, P. Pettit), ale także polskich (A. Grześkowiak-Krwawicz, E. Opaliński). Květina zastanawia się w nim, czy polskie rozumienie

„wolności” w ustroju tzw. „demokracji szlacheckiej” mogło rozwinąć się w swoistą „trzecią drogę” europejskiego republikanizmu. Autor zwraca uwagę na zachodnią tradycję rozumienia wolności politycznej oraz opisuje drogę rozwoju zachodnioeuropejskiego ustroju republikańskiego, by w dalszej części artykułu niejako przeciwstawić je myśli politycznej środkowo- i wschodnioeuropejskiej, opisując jej specyfikę.

Warto także zwrócić uwagę na niewątpliwie komparatystyczny tekst Jakuba Wojtczaka (Uniwersytet im. A. Mickiewicza): *Pierwszy sojusz słowiański w dynastii Piastów – małżeństwo Mieszka I i Dobrawy*. Tematyka ta nie stanowi może *novum* dla polskiego mediewisty, jednak w czeskiej historiografii problematyka wczesnośredniowiecznych stosunków polsko-czeskich jest słabo obecna, zaś w powszechnej świadomości Czechów zdaje się w ogóle nie funkcjonować. Na podkreślenie zasługuje nie tylko oparcie się przez autora na źródłach, ale też uwzględnienie dotychczasowej, dość burzliwej dyskusji dotychczasowej historiografii w tym zakresie.

Ostatni blok tematyczny publikacji poświęcony jest szeroko pojętej kulturze (s. 185–242). Otwiera go tekst Jiřího Dyndy z Uniwersytetu Karola pt. *Między „pogaństwem” a chrześcijaństwem. Homiliarz Opatowicki jako źródło do badań nad archaiczną liturgią słowiańską*, zasługujący na uwagę tak ze względu na bogatą bibliografię przedmiotu, szeroką podstawę źródłową (autor wykorzystuje w swojej argumentacji m.in. również Kronikę Kosmasa, teksty Saxo Gramatyka i Herbordusa), jak też interesujące propozycje badawcze. Czeski badacz proponuje mianowicie, by średniowieczny manuskrypt *Homiliarium opatovicense* uwzględniać również jako źródło do badań liturgii starosłowiańskiej, a jednocześnie na jego podstawie prześledzić, które elementy obrządku „przetrwały” w liturgii chrześcijańskiej na ziemiach słowiańskich. Tekst Dyndy jest ponadto dobrze opracowany formalnie, zawiera też, co ważne dla weryfikacji jego hipotez, ilustracje zawierające tekst źródłowy.

Kolejne krótkie szkice Olgi Leszkowej (*Obraz cudzoziemców w pamiętnikach z okresu Wielkiej Smuty*), Mariny Marinowej (*Pomiędzy tradycją a ideologią: wprowadzanie świeckich ceremonii w małym mieście*), Stanisławy Ozerowej (*Motyw Starej Rusi i nowej Rosji w pracach I. T. Pososzkowa*) i Mariji Tepavac (*Śmierć ideologii w serbskim teatrze politycznym*) nie wyróżniają się na tle pozostałych, a głównym zarzutem, który można by skierować w ich przypadku będzie – jak sygnalizowałem przy omawianiu wcześniejszych prac – brak szerszej perspektywy badawczej i skoncentrowanie się na jednym tylko państwie słowiańskim (kolejno: Rosji, Bułgarii, Serbii).

Podsumowując należy stwierdzić, że publikacja *Křižovatky Slovanů*, choć zawiera kilka rzetelnych i interesujących artykułów, wydaje się być zbiorem przeciętnym, jedną z wielu zbiorówek pokonferencyjnych, które publikuje się co roku w Europie Środkowej (wychodzi ich zapewne kilkanaście, jeśli nie kilkadziesiąt rocznie). Można podejrzewać, że za niską jakością tego typu tomów stoi zapewne zjawisko turystyki konferencyjnej (która wciąż ma się świetnie wśród studentów i doktorantów) oraz pośpiech przy wydawaniu kolejnych publikacji w tak małym odstępie czasowym, co wiąże się z niedokładną redakcją i niskimi wymaganiami recenzentów. *Křižovatky Slovanů* to publikacja, która zainteresuje przypuszczalnie jedynie slawistów zajmujących się głównie językoznawstwem i kulturoznawstwem, a przeznaczona jest z pewnością dla badaczy, którzy znają przynajmniej kilka języków słowiańskich. Zasięg tej książki także pozostanie niewielki z racji, jak już wspomniałem, ukazywania się wielu podobnych publikacji każdego roku. Można też mieć także zarzuty w odniesieniu do formalnej strony tomu. Widać, że publikacja łamana i redagowana była w pośpiechu. W niektórych artykułach pojawiają się literówki, brakuje całych wyrazów, przypisy stosowane są niekonsekwentnie. Być może organizatorzy tego typu konferencji powinni jednak rzetelniej przygotowywać planowane tomy i nadrzędną wartością przy ich redagowaniu uczynić jakość, a nie ilość tekstów.

mgr Błażej Szymankiewicz,
Instytut Filologii Polskiej, Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej,
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza,
ul. Fredry 10, 55-200 Poznań,
szymankiewiczblazej@gmail.com